

Теоретичні основи проектної методики навчання іноземної мови учнів профільної школи

Постановка проблеми. Сьогодні метод проектів вважають одним із найперспективніших методів навчання у старшій школі, оскільки він створює умови для творчої самореалізації учнів, підвищує їхню мотивацію до навчання, сприяє розвитку інтелектуальних здібностей, залучає кожного школяра до активного пізнавального процесу, формує в них навички пошуково-дослідницької діяльності. В основі методу проектів (проектної методики) лежить креативність, уміння орієнтуватися в інформаційному просторі та самостійно конструювати свої знання. Окрім того, метод проектів сприяє розвитку спостережливості, прагненню знаходити відповіді на поставлені запитання і перевіряти їх правильність, аналізуючи інформацію, проводячи експерименти та дослідження. Саме в процесі проектної діяльності старшокласники набувають певного досвіду вирішення реальних проблем з огляду на майбутнє самостійне життя.

У профільному навчанні проектування слід розглядати як основний вид творчо-пізнавальної діяльності школярів. Використовуючи проектування як метод пізнання, учні приходять до переосмислення ролі знань у соціальній практиці. Реальність роботи над проектом, а головне рефлексивна оцінка результатів, що плануються й досягаються, допомагають їм усвідомити, що знання – це не стільки самоціль, скільки необхідний засіб для забезпечення здатності школяра грамотно вибудувувати свої життєві стратегії, приймати рішення, адаптуватися в соціумі та самореалізовуватися як особистість.

Аналіз останніх досліджень. Вітчизняними і зарубіжними дослідниками показані великі можливості та переваги методу проектів у досягненні якісно нового рівня навчання та виховання учнів і студентів (Є.М. Бахтіярова, Т.Є. Бацаєва, В.К. Борисов, Т.В. Ворошилова, В.В. Гузеєв,

Н.М. Коваль, А.В. Курова, О.М. Моїсеєва, В.А. Ницета, А.П. Олійник, Н.Ю. Пахомова, С.С. Петровський, Ю.А. Романенко, Т.Є. Сахарова, І.Ю. Соловійова, Т.Ю. Тамбовкіна, S. Haines, D. Fried-Booth, M. Wicks та ін.), у тому числі при навчанні іноземної мови (Е.Г. Арванітопуло, Є.М. Борисова, М.Ю. Бухаркіна, А.А. Василенко, Л.П. Голованчук, С.Є. Гридюшко, Н.М. Душкова, В.В.Копилова, А.П. Кузнєцова, Д.С. Мацько, Л.І. Палаєва, В.О. Післявоз, Є.С. Полат, В.В. Сафонова, І.А. Сокол, І.П. Федорова, S. Burwood, H. Dunford, D. Phillips, D. Reinhard, R. Ribe, J. Taylor, N. Vidal, K. Wilson та ін.). Серед останніх наукових робіт із зазначеної проблеми цікавим, на нашу думку, є дослідження Е.Г. Арванітопуло, в якому автор обґрунтовує методику навчання англійської мови на основі проекту як одиниці навчального процесу в 10-му класі ліцею [1]. Заслуговує на увагу також дослідження Н.М. Душкової, присвячене методиці навчання творчого монологічного висловлювання англійською мовою учнів старших класів із використанням методу проектів [5].

Аналіз опрацьованих джерел показав доцільність та ефективність використання методу проектів як інтегрованого компонента структурованої системи освіти, зокрема, при навчанні іноземної мови (ІМ) у старшій школі. Проте поза увагою дослідників залишилися питання організації навчання іноземної мови учнів профільної школи на основі проекту як одного з інтерактивних і креативних методів навчання. Окрім того, результати зазначених вище досліджень, а також наш власний досвід показали, що на сучасному етапі навчання ІМ в загальноосвітніх навчальних закладах основними причинами неповного використання потенціалу проектної методики є: 1) недостатня теоретична розробленість цієї проблеми у вітчизняній методиці; 2) неточне розуміння сутності проектної методики самими педагогами, а отже, і некоректне її використання в навчанні ІМ; 3) відсутність вітчизняних підручників на основі проектної методики навчання ІМ.

Мета статті – розглянути теоретичні основи проектної методики в навчальному процесі, показати її переваги над іншими педагогічними технологіями та довести ефективність використання методу проектів при навчанні ІМ учнів профільної школи.

Основна частина. Проектна діяльність виступає важливим компонентом системи продуктивної освіти і являє собою нестандартний, нетрадиційний спосіб організації освітніх процесів через активні способи дій (планування, прогнозування, аналіз, ситуація), спрямованих на реалізацію особистісно орієнтованого підходу. Проектна методика, як нова педагогічна технологія, відображає основні принципи гуманістичного підходу в освіті, що полягають в особливій увазі до особистості школяра, а також в орієнтації на свідомий розвиток його критичного мислення. Проектну методику вважають альтернативною до традиційного підходу в освіті, який полягає переважно в засвоєнні готових знань та їх відтворенні.

Термін «метод проектів» по-різному трактується його дослідниками. Так, наприклад, за визначенням українського вченого С.У. Гончаренка, метод проектів – це «організація навчання, за якою учні набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань – проектів» [3, с. 205] Велика сучасна енциклопедія з педагогіки визначає метод проектів дещо ширше: «метод проектів – система навчання, в якій знання й уміння учні здобувають у процесі планування та виконання практичних завдань – проектів, що постійно ускладнюються» [7, с. 304]. Але найбільш ємним, на наш погляд, є тлумачення автора досліджень із навчання ІМ, у тому числі за допомогою методу проектів, Є.С. Полат. На її думку, метод проектів «передбачає певну сукупність навчально-пізнавальних прийомів, що дозволяють вирішити ту або іншу проблему в результаті самостійних дій учнів і припускають презентацію цих результатів. Якщо говорити про метод проектів як про педагогічну технологію, то ця технологія передбачає сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за самою своєю суттю» [6, с. 58].

Слід зазначити, що в сучасних дослідженнях із методики навчання ІМ термін «метод проектів» або «проектна методика» вживається в декількох значеннях: проектувальна діяльність (І.О. Зимня, Т.Є. Сахарова); одиниця навчального процесу (Е.Г. Арванітопуло); інструмент розвитку самостійності старшокласників (Н.Г. Чанілова); 3) особлива форма організації комунікативно-пізнавальної діяльності (А.Є. Капаєва) тощо.

Сьогодні метод проектів – це спосіб організації самостійної діяльності учнів, який інтегрує проблемний підхід, групові методи, рефлексивні, дослідницькі, пошукові та інші методики. Метод проектів розвиває креативність, уміння орієнтуватися в інформаційному просторі та самостійно конструювати свої знання. Уміння, що напрацьовуються школярем у процесі проектування, формують ключові компетенції учня: трудові, комунікативні та соціальні. При виконанні проекту приділяється велика увага дослідній і творчій самостійній діяльності учня, структурованості змістовної частини роботи.

Застосування проектної методики є найрезультативнішим у профільній освіті, оскільки сутність цієї методики відповідає основним психолого-педагогічним особливостям старшокласника, його мотивам та потребам і дозволяє найповніше розкрити його особистість. Це, перш за все, обумовлено: 1) проблемним характером проектної діяльності, її інтерактивністю: в основі проектної методики лежить практично та теоретично значуща проблема, пов'язана з реальним життям, вирішення якої вимагає від учасників знань не лише певного одного навчального предмета, але й інших; 2) автономним характером проектної діяльності: проектна методика передбачає усунення прямої залежності учня від вчителя шляхом самоорганізації та можливості прояву власної ініціативи в процесі активно-пізнавальної розумової діяльності.

Основна мета навчання ІМ полягає у формуванні комунікативної компетенції, що передбачає не лише практичне володіння цією мовою, а й уміння працювати з інформацією: друкованою, звуковою на різних носіях,

тобто володіння вміннями критичного та творчого мислення. Відповідно, йдеться про певну організацію змісту навчання і пізнавальної діяльності учнів, яка б полегшувала оволодіння знаннями, активізувала процес їх засвоєння, навчала прийомів самостійної роботи з навчальним матеріалом та інформацією, сприяла формуванню інформаційної і комунікативної компетенцій. Для реалізації цілей сучасної системи освіти світова педагогіка взяла орієнтир на особистісно орієнтований підхід. Поряд з такими методами як навчання у співпраці, дискусії, рольові ігри проблемної спрямованості, Портфоліо учня, метод проектів найповніше відображає основні принципи особистісно орієнтованого підходу, що базується на принципах гуманістичного спрямування в педагогіці та психології. За самою своєю суттю метод проектів передбачає необхідність диференціації навчання, орієнтацію на особистість учня, його потреби і можливості, базується на принципах співробітництва та включення школярів до активних видів діяльності. Використання методу проектів при навчанні ІМ дозволяє учням використовувати цю мову як засіб пізнання, спосіб висловлення власних думок, а також сприйняття й осмислення думок інших людей. Це найбільш дієвий спосіб переключити увагу учнів із форми висловлювання на зміст і включитися в пізнання довкілля засобами ІМ, розширюючи тим самим сферу дії соціокультурної компетенції.

При вивченні іноземної мови проектна робота необхідна для усвідомлення учнем того, що ця мова є не лише метою, а й засобом для подальшої освіти. Проект – це засіб навчання і контролю при проведенні елективних курсів з іноземної мови, котрий дає можливість: 1) включити учнів в дослідницьку роботу; 2) індивідуалізувати процес навчання; 3) варіювати ступінь автономності школярів відповідно до їхніх потреб; 4) організувати гнучкий контроль за діяльністю учнів і стимулювати розвиток рефлексії; 5) удосконалювати комунікативну компетенцію; 6) використовувати сучасні технології; 7) інтегрувати знання з різних галузей; 8) розвинути одержані вміння та навички.

Метод проектів передбачає використання різноманітних методів і засобів навчання конкретного предмета та необхідність інтегрування знань і вмінь із різних галузей. Результатом виконання проектної роботи є конкретний продукт: якщо перед учнем була поставлена теоретична проблема, її вирішення має бути оформлено у вигляді інформаційного продукту, якщо чисто практична – конкретного продукту, готового до використання. При цьому встановлено, що метод проектів дозволяє з найменшими ресурсними затратами створити умови діяльності, максимально наближені до реальних.

У навчанні іноземної мови при структуруванні проекту зберігаються загальні дидактичні підходи:

1. Цілеполягання (визначення теми, проблеми, гіпотез, цілей проекту).
2. Планування (визначення методів дослідження, джерел інформації, критеріїв оцінки).
3. Дослідження (збір інформації, вирішення проміжних завдань).
4. Презентація (захист та опонування) та оцінка результатів (якісна оцінка виконаної роботи).

До основних принципів проектної роботи на уроках іноземної мови, на думку Т.В. Душеїної, варто віднести: варіативність, вирішення проблеми, когнітивний підхід до граматики, учіння із захопленням, особистісний фактор, адаптація завдань [4].

Проектна діяльність включає такі етапи: розроблення проектного задуму (аналіз ситуації, аналіз проблеми, цілеполягання, планування); реалізацію проектного задуму (виконання запланованих дій); оцінку результатів проекту.

Оскільки метод проектів – це педагогічна технологія, тому він вимагає дотримання логіки і принципів проектної діяльності. Роботу над проектом можна розбити на п'ять етапів, які відповідають етапам продуктивної діяльності: 1) проблемна ситуація; 2) проблема, що міститься в ній і

усвідомлена людиною; 3) пошук способів вирішення проблеми; 4) вирішення проблеми; 5) оцінка зробленого.

Відомий російський учений-методист І.Л. Бім вважає метод проектів найбільш адекватною технологією профільного навчання. На її думку, етапи реалізації проекту мають такий вигляд: постановка проблеми → визначення шляхів її вирішення і характеру особистої участі кожного в цьому → пошук необхідної інформації → її організація/оформлення з метою пред'явлення іншим учасникам проекту → її колективне обговорення – корекція, пошук додаткової інформації → оформлення кінцевого продукту (реферат, доповідь, колаж тощо) → підготовка виставки, конференції тощо → презентація продукту із запрошенням гостей (учнів інших класів/шкіл, учителів тощо) [2, с. 12].

Найповнішу класифікацію проектів у вітчизняній педагогіці, яку можна застосовувати при викладанні в школі будь-якого навчального предмета, запропонувала одна з найвідоміших сучасних дослідниць навчальних проектів Є.С. Полат. У цій класифікації за декількома критеріями виділено такі різновиди проектів:

1. *За домінуючим у проекті методом (або видом) діяльності:* дослідницькі, творчі, рольово-ігрові, інформаційні, практико-орієнтувальні.

2. *За ознакою предметно-змістовної галузі:* монопроекти (у межах одного навчального предмета) і міжпредметні проекти (у межах двох-трьох предметів, як правило, у позаурочний час).

3. *За характером координації:* із відкритою, явною координацією та із прихованою координацією (головним чином, телекомунікаційні проекти).

4. *За характером контактів:* внутрішні, або регіональні (тобто, у межах однієї країни) і міжнародні.

5. *За кількістю учасників проекту:* особистісні (між двома партнерами з різних шкіл, регіонів, країн); парні (між парами учасників); групові (між групами учасників).

6. *За тривалістю проекту*: короткотермінові (для вирішення невеликої проблеми або частини великої проблеми), середньої тривалості (від тижня до місяця), довготермінові (від місяця до кількох місяців) [8].

Єдиної точки зору на те, як має бути організована робота над проектом – індивідуально чи в групі, не існує. Так, система «Міжнародний бакалаврат» (International Baccalaureate) допускає лише персональні проекти. І, навпаки, Є.С. Полат вважає, що метод проектів ефективний лише в груповій діяльності.

Метод проектів дозволяє створювати на заняттях з іноземної мови дослідницьку творчу атмосферу, де кожен учень має бути залученим до активного творчого пізнавального процесу на основі методики співпраці. Саме ця технологія в найбільшій мірі спрямована на розвиток особистості школярів, їхньої самостійності та творчості. Вона (технологія) дозволяє поєднувати всі режими роботи: індивідуальний, парний, груповий, колективний. Метод проектів сприяє активізації всіх сфер особистості школяра: інтелектуальної, емоційної, практичної діяльності, а також дозволяє підвищити продуктивність навчання, його практичну спрямованість. Проектна діяльність може бути реалізована як стосовно загальнокультурної тематики, так і щодо профільної. При цьому значне місце займає пошук школярами додаткової інформації, у тому числі орієнтованої на обраний профіль: це можуть бути науково-популярні тексти із зарубіжних джерел (газет, журналів, енциклопедичних словників, довідників тощо).

Опрацювання інформації з метою презентації передбачає її узагальнення і розвиток таких творчих умінь, як уміння подати відібрану інформацію у вигляді таблиць, схем, малюнків/фотографій тощо. Таким чином, проектна діяльність включає елементи дослідницької та естетичної діяльності. Усе це має здійснюватися в рамках профільного курсу і розширюватися за рахунок елективних курсів.

При виконанні проекту групи учнів доцільно формувати з урахуванням психологічної сумісності, при цьому в кожній групі має бути як сильний

школяр, так і середній, і слабкий. Група обирає одне завдання, але при його виконанні відбувається розподіл ролей. Кожен учень отримує самостійну ділянку роботи в проекті. Від активності та успіху кожного школяра залежить успіх усього проекту, що має слугувати великим стимулом до активного засвоєння знань. Оволодіваючи культурою виконання проектних завдань, старшокласник привчається творчо мислити, самостійно планувати свої дії, прогнозуючи можливі варіанти вирішення завдань, що постають перед ним, реалізовувати засвоєні ним засоби і способи роботи. Працюючи над проектом, школярі вчаться працювати в «команді», відповідально ставитися до виконання своєї частки роботи, оцінювати результати своєї праці та праці своїх ровесників.

При використанні методу проектів змінюється і роль учителя: вона відрізняється на різних етапах проектування. Педагог виступає у ролі консультанта, помічника, спостерігача, джерела інформації, координатора. Головним завданням учителя, на наш погляд, є передача способів роботи, а не конкретних знань, тобто акцент робиться не на викладанні, а на учінні. Іншими словами, проектна діяльність передбачає виконання вчителем лише функцій управління та корекції діяльності учнів. Школярі самі ставлять перед собою завдання і вирішують їх, здійснюють контроль своїх дій та оцінку свого результату, самі визначають свій індивідуальний освітній шлях.

Для передачі способів роботи вчитель має розробити алгоритми для вирішення таких типових завдань, як виділення проблеми, пошук підходу до вирішення поставлених завдань, робота з джерелами інформації, критичний аналіз тексту, опис результатів діяльності.

Важливим моментом у роботі є створення проблемних ситуацій. Із цією метою можна використовувати різні методичні прийоми, а саме:

- допомагати школярам виявляти протиріччя і пропонувати знаходити способи їх вирішення;
- пропонувати учням різні точки зору на одну й ту ж проблему;

– пропонувати школярам розглядати явища з різних позицій, наприклад, із точки зору політика, юриста, журналіста, лінгвіста тощо);

– спонукати учнів робити порівняння, узагальнення, висновки із ситуації.

На всіх етапах занять з елективного курсу вчитель має ініціювати самостійну пошукову, творчу діяльність старшокласників щодо визначення проблеми та пошуку шляхів її вирішення.

Паралельне вивчення двох іноземних мов на основі методу проектів сприяє реалізації порівняльного підходу: вирішуючи одну і ту ж проблему засобами, наприклад, англійської та французької (чи іншої) мов, учні мають можливість порівнювати мовні явища цих мов (у лексиці, граматиці, фонетиці), знаходити аналогії, робити власні висновки на основі спостережень. Зокрема, наявність подібних лінгвістичних явищ в мовах, що вивчаються, полегшують і прискорюють процес їх засвоєння, сприяють зростанню білінгвальної компетенції, розвитку мовної особистості школяра, високої його вмотивованості.

Із використанням інформаційних технологій і мережі Інтернет з'являються нові можливості. Однією з них є Інтернет-проект. Участь в Інтернет-проектах дає не лише додаткові вміння й навички учням старших класів, але й стимулює інтерес до вивчення іноземної мови. У рамках Інтернет-проекту школярі також мають можливість застосувати вже отримані знання з країнознавства, історії, іноземної мови при спілкуванні з носіями мови, що, безсумнівно, розвиває лінгвокультурологічну компетенцію.

Висновок. Таким чином, проектна методика є новою педагогічною технологією навчання іноземної мови в профільній школі, що співвідноситься з основними завданнями сучасної шкільної освіти. Метод проектів знаходить все більше застосування при навчанні учнів іноземної мови, що зумовлено її характерними особливостями, а саме: а) проектна методика спрямована на реалізацію особистісного потенціалу учня в процесі іншомовної діяльності, де мають місце суб'єктно-суб'єктні відносини

вчителя й учнів із домінуючою консультативно-координуючою функцією педагога; б) проектна методика передбачає оволодіння комунікативною компетенцією за умови особистісно орієнтованого підходу в навчанні, що сприяє вдосконаленню іншомовної комунікативної та міжкультурної компетенції школярів у цілому. Доцільність використання проектної методики в профільній школі пояснюється тим, що її сутність відповідає основним психологічним особливостям старшокласників, їхнім мотивам і потребам та дозволяє найповніше розкрити особистість учня. Проектна методика характеризується високою комунікативністю, активним включенням школярів у навчальну діяльність, прийняттям особистої відповідальності за успіхи в навчанні.

Використана література

1. Арванітопуло Е.Г. Проектна методика навчання англійської мови на старшому ступені ліцею: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Е.Г. Арванітопуло. – К., 2006. – 24 с.
2. Бим И.Л. К проблеме профильного обучения иностранным языкам на старшей ступени полной средней школы / И.Л. Бим // Иностранные языки в школе. – 2004. – № 6. – С.8–14.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 367 с.
4. Душеина Т.В. Проектная методика на уроках иностранного языка / Т.В. Душеина // Иностранные языки в школе. – 2003. – № 5. – С. 38–42.
5. Душкова Н. Н. Обучение творческому монологическому высказыванию учащихся старших классов средней общеобразовательной школы с использованием метода проектов: на материале английского языка: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Н.Н. Душкова. – М., 2009. – 24 с.
6. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб. пособие для студентов пед. вузов и системы

повышен. квалификации пед. кадров / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров // Под ред. Е.С. Полат. – М.: Академия, 1999. – 224 с.

7. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Сост. Е.С. Рапацевич. – Мн.: Современ. слово», 2005. – 720 с.

8. Полат Е.С. Метод проектов на уроках иностранного языка / Е.С. Полат // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 2. – С. 3–11. – № 3. – С. 3–9.

UA. У статті розглядаються теоретичні основи проектної методики як інноваційної педагогічної технології; показано її переваги над іншими методами навчання; доведено ефективність використання методу проектів при навчанні іноземної мови учнів профільної школи.

Ключові слова: метод проектів, проектна методика, педагогічна технологія, профільна школа, навчання іноземної мови.

RU. В статье рассматриваются теоретические основы проектной методики как инновационной педагогической технологии; показаны ее преимущества перед другими методами обучения; доказана эффективность использования метода проектов при обучении иностранному языку учащихся профильной школы.

Ключевые слова: метод проектов, проектная методика, педагогическая технология, профильная школа, обучение иностранному языку.

EN. The article deals with theoretical foundations of project methodology as an innovative educational technology; its advantages over other methods of teaching are shown; the effectiveness of project method in foreign language teaching by the pupils of profile school is proved.

Key words: method of project, project methodology, educational technology, profile school, foreign language teaching.

Полонська Т. К. Теоретичні основи проектної методики навчання іноземної мови учнів профільної школи / Т. К. Полонська // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка ; [редкол.: Л. Д. Березівська та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2011. – Вип. 9. – С . 141–147.